

Renata Knap*

Uniwersytet Szczeciński

KRAJE NAJSŁABIEJ ROZWIŃTE W ŚWIATOWEJ GOSPODARCE RYBNEJ

Streszczenie

Celem artykułu jest określenie tendencji rozwoju gospodarki rybnej krajów najsłabiej rozwiniętych (LDC) oraz ich roli w światowej gospodarce rybnej w latach 1970–2015. Z przeprowadzonych badań wynika, że tendencje rozwoju sektora rybnego LDC kształtowały się korzystnie, o czym świadczy wysoka dynamika produkcji, konsumpcji i handlu artykułami rybnymi, rosnące dodatnie saldo obrotów produktami rybnymi oraz międzynarodowa przewaga konkurencyjna sektora rybnego. Pomimo wzrostu udziału w globalnej gospodarce rybnej, rola LDC w tej dziedzinie gospodarki światowej była relatywnie mała. Do głównych przeszkód rozwoju sektora rybnego w wielu LDC należały: niekorzystne warunki naturalne, niski poziom rozwoju gospodarczego oraz niedostatek zasobów pracy i kapitału.

Słowa kluczowe: kraje najsłabiej rozwinięte, rozwój sektora rybnego, światowa gospodarka rybna

* Adres e-mail: renataknap@onet.pl.

Wprowadzenie

Jednym z najbardziej charakterystycznych zjawisk w światowej gospodarce rybnej w ostatnim czterdziestolecu był dynamiczny rozwój gospodarek rybnych krajów rozwijających się. W bardzo zróżnicowanej grupie państw rozwijających się szczególnie ważną rolę przypisuje się rozwojowi sektora rybnego w krajach najslabiej rozwiniętych, jako tej dziedzinie gospodarki, która może znacząco przyczynić się do utrzymania i podwyższania stopy wzrostu gospodarczego oraz redukcji ubóstwa, głodu i niedożywienia (OECD/FAO, 2015; Knap, 2012; Thorpe 2005).

Celem artykułu jest określenie tendencji rozwoju sektora rybnego krajów najslabiej rozwiniętych oraz ich roli w światowej gospodarce rybnej w latach 1970–2015.

W pierwszej części opracowania przedstawiono wyniki analizy rozwoju produkcji rybołówstwa krajów najslabiej rozwiniętych (*Least Developed Countries – LDC*¹), w drugiej zaprezentowano kształtowanie się konsumpcji ryb i produktów rybnych badanej grupy krajów, w trzeciej natomiast omówiono tendencje w obrotach z zagranicą artykułami rybnymi LDC.

Do określenia tendencji rozwoju produkcji, konsumpcji i handlu artykułami rybnymi zastosowano metody analizy statystycznej w postaci narzędzi analizy struktury zbiorowości i dynamiki zjawisk. W ocenie konkurencyjności handlowej LDC wykorzystano wskaźnik ujawnionej przewagi komparatywnej RCA_i (*reveald comparative advantage*). Materiał statystyczny wykorzystany w badaniach pobrano z bazy danych FAO oraz UNCTAD.

Badaniami objęto lata 1970–2015, czyli okres od zmiany zasad użytkowania morza (powszechnego wprowadzania wyłącznych stref ekonomicznych) do roku, za który dostępne były dane statystyczne. Ze względu na ograniczenia w bazie danych FAO, analizy konsumpcji obejmują lata 1970–2013, a handlu – okres 1976–2013.

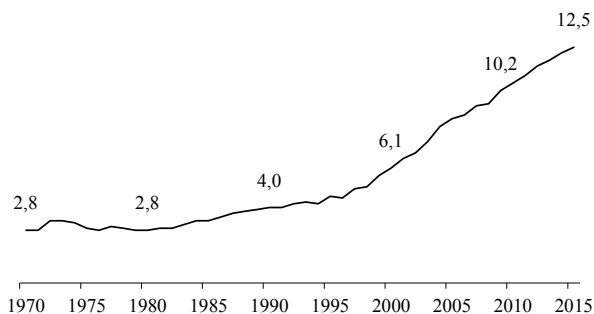
1. Produkcja rybołówstwa

Całkowita produkcja rybołówstwa LDC wzrosła w okresie 1970–2015 z 2,8 mln do 12,5 mln ton, czyli prawie 4,5-krotnie. W pierwszej dekadzie badanego okresu

¹ Do krajów najslabiej rozwiniętych ONZ zalicza obecnie 48 krajów. Szerzej zob. UNCTAD (2017a).

wykazywała stagnację, a nawet spadek, ale od połowy lat 90. XX wieku nastąpiło wyraźne przyspieszenie tempa wzrostu połowów i akwakultury LDC (rys. 1).

Rysunek 1. Wielkość produkcji rybołówstwa LDC w latach 1970–2015 (mln t)

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2017b).

W XXI wieku dynamika produkcji LDC przewyższała dynamikę produkcji światowego rybołówstwa, w efekcie czego udział krajów najslabiej rozwiniętych w globalnych połowach i akwakulturze zwiększył się z 4,1% w 1970 roku do 6,2% w 2015 roku (tab. 1).

Tabela 1. Udział w produkcji światowego rybołówstwa oraz dynamika produkcji LDC wybranych grup krajów i świata w latach 1970–2015 (%)

Wyszczególnienie	1970	1980	1990	2000	2010	2015	Produkcja 2015 (1970 = 100)
LDC	4,1	3,8	3,9	4,5	6,4	6,2	447,1
Pozostałe rozwijające się	44,2	43,0	54,9	71,2	75,9	78,8	531,4
Kraje rozwinięte	51,7	53,2	41,2	24,3	17,7	15,0	86,2
Świat	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	296,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2017b).

W całym badanym okresie w strukturze produkcji LDC według sposobu pozyskania ryb i innych organizmów wodnych dominującą rolę odgrywały połowy, jednak ich udział zmniejszył się z 97,6% w 1970 roku do 69,9% w 2015 roku. Zgodnie z tendencją występującą w światowym rybołówstwie, w produkcji LDC wzrosło

znaczenie hodowli, zaledwie 2,4% w 1970 roku do aż 30,1% w 2015 roku (tab. 2). Odsetek ten był jednak niższy niż w globalnym rybołówstwie, w którym w 2015 roku z akwakultury pochodziło aż 53,1% całkowitej produkcji (obliczenia własne na podstawie FAO, 2017b).

Większość produkcji rybołówstwa LDC pochodziła z wód śródlądowych, na którą w 2015 roku przypadało 61,2% produkcji całkowitej. Udział produkcji morskiej zmniejszył się z 41,7% w 1970 roku do 38,8% w 2015 roku (tab. 2). Wysoki odsetek produkcji śródlądowej można uznać za specyfikę rybołówstwa LDC, ponieważ w krajach rozwiniętych gospodarczo, pozostałych krajach rozwijających się oraz w ujęciu globalnym dominującą rolę odgrywała w badanym okresie produkcja morska (w 2015 r. jej udział wynosił odpowiednio 95,2; 67,4 i 69,8%) (obliczenia własne na podstawie FAO, 2017b).

Tabela 2. Struktura produkcji rybołówstwa krajów najslabiej rozwiniętych w latach 1970–2015 (%)

Lata	Sposób pozyskania			Źródła pochodzenia		
	połowy	akwakultura	produkcja ogółem	morska	śródlądowa	produkcja ogółem
1970	97,6	2,4	100,0	41,7	58,3	100,0
1980	96,6	3,4	100,0	42,2	57,8	100,0
1990	93,9	6,1	100,0	48,4	51,6	100,0
2000	85,2	14,8	100,0	46,9	53,1	100,0
2010	75,5	24,5	100,0	40,7	59,3	100,0
2015	69,9	30,1	100,0	38,8	61,2	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2017b).

Przechodząc do analizy struktury produkcji LDC według krajów, należy podkreślić bardzo duże zróżnicowanie tej grupy państw ze względu na naturalne uwarunkowania rozwoju rybołówstwa. Do LDC należały zarówno kraje śródlądowe, jak i kraje posiadające wyłączną jurysdykcję nad ogromnymi obszarami morskimi, w tym małe kraje wyspiarskie. Ponadto kraje LDC różniły się wielkością i jakością zasobów rybnych w swych wyłącznych strefach ekonomicznych (WSE) na morzu, wyposażeniem w zbiorniki wodne na lądzie i ich zasobnością, jak i warunkami do prowadzenia akwakultury (FAO, 2017a).

W całym badanym okresie dominującą rolę w rybołówstwie LDC odgrywała najliczniejsza grupa krajów z dostępem do morza (z wyłączeniem małych wyspiarskich), na którą przypadało 85,6% i więcej produkcji. Drugą grupą, o malejącym udziale w produkcji całkowitej, były kraje śródlądowe (spadek udziału z 12,5% w 1970 r. do 7,4% w 2015 r.). Najmniejszy udział w produkcji, wykazujący jednak tendencję wzrostową, przypadał na małe kraje wyspiarskie (wzrost z 1,0 do 3,0%) – (tab. 3).

Tabela 3. Struktura produkcji rybołówstwa LDC według grup krajów* (%)

Lata	Śródlądowe (17)	Małe wyspiarskie (9)	Pozostałe (22)	Razem LDC (48)
1970	12,5	1,0	86,6	100
1980	12,0	2,4	85,6	100
1990	9,3	3,5	87,2	100
2000	8,2	2,8	89,1	100
2010	6,4	2,8	90,8	100
2015	7,4	3,0	89,6	100

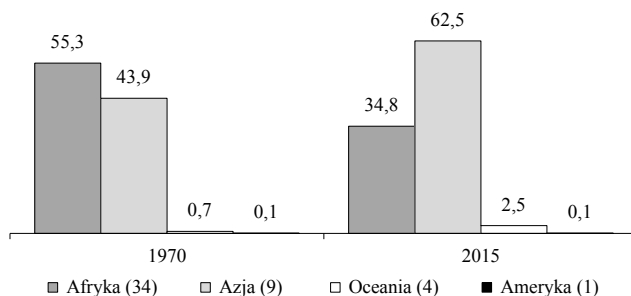
* Liczbę krajów LDC w danej grupie podano w nawiasach.

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2017b).

Małe wyspiarskie LDC, które uzyskały wyłączone prawo do eksploatacji zasobów ryb w bardzo rozległych obszarach własnych WSE, nie posiadały często możliwości odpowiedniego rozwoju rybołówstwa ze względu na niski poziom rozwoju gospodarek i niedostatek innych zasobów (pracy i kapitału). Czerpały jednak bardzo duże korzyści w postaci dochodów z opłat za prawo do połowów w swoich WSE udzielane flotom rybackim obcych państw. Dla przykładu, w 2014 roku dochody Kiribati ze sprzedaży licencji rybackich wyniosły 127,3 mln USD i stanowiły aż 68,4% PKB (IMF, 2015, s. 26; MFED, 2015, s. 4).

Do najważniejszych zmian w strukturze produkcji rybołówstwa LDC według regionów geograficznych należał wzrost roli krajów azjatyckich i utrata pierwszej pozycji przez najliczniejszą grupę państw afrykańskich (rys. 2). Zjawisko to można w znacznym stopniu tłumaczyć odmiennymi tendencjami rozwoju gospodarczego, rzutującymi na rozwój sektora rybnego w latach 80. i 90. XX wieku, a mianowicie dynamicznym wzrostem w krajach Azji i regresem gospodarczym w krajach Afryki.

Rysunek 2. Struktura produkcji rybołówstwa LDC według kontynentów (%)

Uwaga: W nawiasach podano liczbę LDC.

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2016).

Tabela 4. Struktura produkcji rybołówstwa LDC według krajów w latach 1970 i 2015 (%)

1970		2015	
1. Bangladesz ¹	24,7	1. Bangladesz ¹	29,5
2. Myanmar ¹	15,5	2. Myanmar ¹	23,7
3. Angola ²	13,4	3. Kambodża ¹	6,0
4. Tanzania ²	6,9	4. Tanzania ²	4,7
5. Kongo, Dem. Rep. ²	4,9	5. Uganda ^{2a}	4,1
6. Uganda ^{2a}	4,6	6. Angola ²	4,0
7. Senegal ²	4,3	7. Senegal ²	3,4
8. Mali ^{2a}	3,9	8. Mauretania ²	3,2
9. Czad ^{2aa}	2,5	9. Mozambik ²	2,3
10. Kambodża ¹	1,9	10. Kongo, Dem. Rep. ²	1,9
11. Madagaskar ²	1,9	11. Sierra Leone ²	1,6
12. Zambia ²	1,9	12. Laos ^{1a}	1,4
13. Mauretania ²	1,8	13. Jemen ¹	1,3
14. Malawi ^{2a}	1,7	14. Kiribati ^{3b}	1,2
15. Benin ²	1,5	15. Malawi ^{2a}	1,2
Razem 1–15	91,4	Razem 1–15	89,5
Pozostałe	8,6	Pozostałe	10,5
Razem LDC	100,0	Razem LDC	100,0

¹Azja; ²Afryka; ³Oceania; ^aśródlądowe; ^b małe wyspiarskie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2017b).

Strukturę produkcji według poszczególnych krajów charakteryzował w całym badanym okresie wysoki stopień koncentracji. W 1970 roku na trzech największych producentów przypadało 53,6% całkowitej produkcji rybołówstwa LDC, a w 2015 roku odsetek ten wynosił aż 59,2% (tab. 4). Z porównania grup 15 największych producentów w latach 1970 i 2015 wynika, że na liście tej wzrosła liczba krajów Azji kosztem przedstawicieli Afryki, zmniejszyła się liczba krajów śródlądowych, pojawił się natomiast przedstawiciel małych krajów wyspiarskich. Zmiany te odzwierciedlały ukazane wcześniej przekształcenia w strukturze produkcji LDC według grup krajów (tab. 4 i 3, rys. 2).

2. Konsumpcja ryb i produktów rybnych

Rosnąca produkcja rybołówstwa przyczyniała się do wzrostu podaży żywności pochodzenia wodnego w krajach najslabiej rozwiniętych. Całkowita roczna konsumpcja (tzw. *apparent consumption*) artykułów rybnych LDC zwiększyła się w latach 1970–2013 z 2,4 mln do 11,2 mln t. Tempo wzrostu konsumpcji całkowitej krajów najslabiej rozwiniętych było wyższe niż średnia światowa, wzrósł więc udział LDC w globalnej konsumpcji ryb i produktów rybnych z 6 do 7,9% (tab. 5).

Tabela 5. Struktura i dynamika całkowitej konsumpcji żywności pochodzenia wodnego według grup krajów w latach 1970–2013 (%)

Wyszczególnienie	1970	1980	1990	2000	2010	2013	Podaż 2013 (1970 = 100)
LDC	6,0	5,3	5,3	5,3	7,6	7,9	466,9
Pozostałe kraje rozwijające się	35,1	41,8	49,4	63,3	67,8	69,7	700,9
Kraje rozwinięte	59,0	52,9	45,4	31,4	24,6	22,4	133,6
Świat	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	352,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2016a).

Wysoka dynamika konsumpcji całkowitej, przewyższająca tempo wzrostu populacji, skutkowałą wzrostem średniego rocznego spożycia *per capita* ryb i produktów rybnych LDC z 7,8 kg w 1970 roku do 12,5 kg w 2013 roku. Wartość tego wskaźnika była jednak niższa w całym analizowanym okresie niż średnia światowa

i znacznie niższa niż w krajach rozwiniętych gospodarczo, a od połowy lat 80. XX wieku – mniejsza niż w pozostałych krajach rozwijających się (tab. 6).

Tabela 6. Średnioroczne spożycie *per capita* żywności pochodzenia wodnego LDC na tle średniej światowej i wybranych grup krajów w latach 1970–2013 (kg)

Wyszczególnienie	1970	1980	1990	2000	2010	2013
LDC	7,8	7,4	7,5	7,9	11,7	12,5
Pozostałe kraje rozwijające się	6,1	6,9	10,0	14,8	18,7	20,2
Kraje rozwinięte	22,0	23,1	25,9	23,2	23,2	22,7
Świat	10,9	11,5	13,5	15,9	18,7	19,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2016a).

Wielkość spożycia artykułów rybnych w poszczególnych krajach najslabiej rozwiniętych była bardzo zróżnicowana, a skala dysproporcji, mierzona różnicą między najwyższym a najniższym spożyciem na osobę, uległa zwiększeniu (z około 59 kg w 1970 r. do około 72 kg w 2013 r.). Do LDC należały kraje zaliczane

Tabela 7. LDC o najwyższym i najniższym spożyciu *per capita* ryb i produktów rybnych w 2013 roku (kg)

Najwyższe spożycie		Najniższe spożycie	
Kiribati ^{3b}	72,9	Afganistan ^{1a}	0,1
Myanmar ¹	60,7	Etiopia ^{2a}	0,2
Tuvalu ^{3b}	43,3	Erytrea ²	0,4
Kambodża ¹	41,4	Lesotho ^{2a}	0,8
Wyspy Salomona ^{3b}	33,6	Sudan ²	0,9
Sierra Leone ²	32,3	Gwinea-Bissau ²	1,4
Vanuatu ^{3b}	31,0	Burundi ²	2,0
Wyspy Św. Tomasza i Książęca ^{2b}	25,4	Nepal ^{1a}	2,2
Gwinea Równikowa ²	24,5	Jemen ¹	2,5
Gambia ²	24,1	Niger ^{2a}	3,1
Senegal ²	23,9	Somalia ²	3,1
Bangladesz ¹	21,2	Sudan Południowy ^{2a}	3,3
Laos ^{1a}	19,8	Dżibuti ²	3,8
Angola ²	18,6	Rwanda ^{2a}	3,9
Komory ^{2b}	16,4	Liberia ²	4,2

¹Azja; ²Afryka; ³Oceania; ^a śródlądowe; ^b małe wyspiarskie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2016a).

do największych światowych konsumentów *per capita*, jak i kraje o najniższym spożyciu ryb i produktów rybnych w skali świata. Wysoki poziom spożycia *per capita* charakteryzował największych producentów ryb i produktów rybnych LDC (Bangladesz, Myanmar, Kambodża, Angola, Senegal, Laos) oraz małe wyspiarskie LDC o relatywnie małej wielkości produkcji, która zapewniała jednak wysoką podaż artykułów rybnych niewielkiej liczbie ludności tych krajów. W grupie LDC o najniższym poziomie spożycia na osobę znajdowały się kraje śródlądowe oraz pozostałe, o relatywnie małej produkcji rybołówstwa i/lub dużej liczbie ludności (tab. 7).

Związany z rozwojem krajowego rybołówstwa wzrost podaży żywności pochodzenia wodnego miał szczególne znaczenie dla analizowanej grupy krajów, bowiem aż 38 z 48 LDC należało w 2013 roku do krajów o niskim dochodzie i deficycie żywnościowym (*Low-Income Food-Deficit Countries – LIFDC*), a w wielu z nich ryby i produkty rybne były podstawowym źródłem białka zwierzęcego (FAO, 2016c, s. 71).

3. Obroty z zagranicą rybami i produktami rybnymi

W latach 1976–2013 znacznie wzrosły obroty z zagranicą LDC produktami rybnymi. Wartość eksportu zwiększyła się ze 140 mln do 2,8 mld USD, czyli prawie 20-krotnie, a import w ujęciu wartościowym wzrósł z 73,3 mln USD do ponad 1 mld USD, czyli blisko 14-krotnie (tab. 8).

Tabela 8. Wartość i wolumen obrotów produktami rybnymi LDC w latach 1976–2013

Lata	Wartość (mln USD)		Wolumen (tys. t)	
	eksport	import	eksport	import
1976	140,0	73,3	117,2	128,3
1980	268,8	125,7	152,1	164,3
1990	758,5	217,3	294,2	281,1
2000	1327,1	131,1	598,1	200,0
2010	2360,4	581,4	1087,5	533,0
2013	2780,2	1019,4	1482,3	718,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2016b).

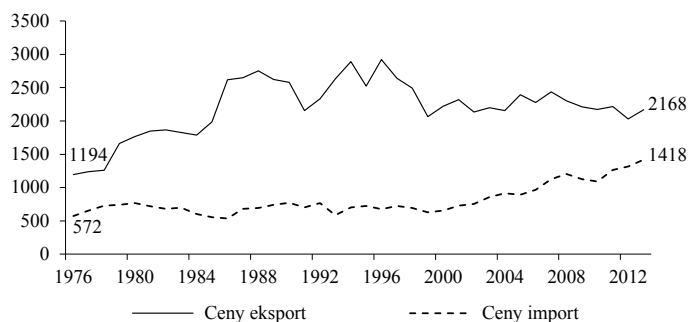
Udział LDC w wartości globalnego eksportu ryb i produktów rybnych charakteryzowała ogółem tendencja wzrostowa, tylko w ostatniej dekadzie wystąpił trend spadkowy. W efekcie, w 2013 roku, na LDC przypadało 2% wartości światowego eksportu artykułów rybnych, a więc tylko o 0,2 p.p. więcej niż w 1976 roku. Odsetek krajów najsłabiej rozwiniętych w światowym imporcie wykazywał natomiast odwrotny, spadkowy trend, który w ostatniej dekadzie uległ odwróceniu i ostatecznie udział LDC w wartości globalnego importu na koniec badanego okresu był taki, jak na jego początku, i wyniósł 0,8% (tab. 9).

Tabela 9. Udział LDC w globalnych obrotach artykułami rybnymi w latach 1976 i 2013 (%)

Wyszczególnienie	Eksport		Import	
	1976	2013	1976	2013
LDC	1,8	2,00	0,8	0,8
Pozostałe kraje rozwijające się	32,0	48,8	12,6	26,7
Kraje rozwinięte	63,1	46,0	86,6	72,5
Świat	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2016b).

Rysunek 3. Średnie ceny (*unit value*) w eksporcie i imporcie artykułów rybnych LDC w latach 1976–2013 (USD/t)

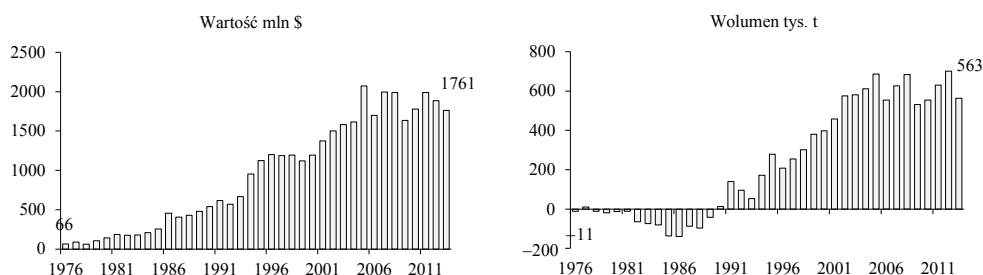
Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2016b).

Z porównania średnich cen (*unit value*) w wywozie i przywozie LDC wynika, że w całym badanym okresie ceny uzyskiwane w eksporcie znacznie przewyższały ceny płacone za importowane artykuły rybne (rys. 3). Świadczy to o zróżnicowaniu

rodzajowym handlu rybnym LDC, polegającym na dominacji w eksporcie bardziej wartościowych, droższych gatunków ryb i produktów rybnych, w imporcie zaś – mniej wartościowych, tańszych artykułów rybnych.

Korzystne relacje cen w obrotach artykułami rybnymi LDC były ważnym czynnikiem rosnącego, dodatniego salda w handlu artykułami rybnymi w całym badanym okresie, nawet w tych latach, w których bilans ilościowy był ujemny (rys. 4).

Rysunek 4. Bilans handlu zagranicznego artykułami rybnymi LDCs w ujęciu wartościowym i ilościowym w latach 1976–2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2016b).

Z analizy najważniejszych zmian w strukturze obrotów produktami rybnymi LDC w układzie poszczególnych krajów wynika, że w eksporcie polegały one na przełamaniu dominacji krajów Afryki przez kraje azjatyckie – udział państw Afryki obniżył się z około 74% w 1976 roku do około 39% w 2013 roku, a udział krajów Azji wzrósł odpowiednio z 19 do 54%. W imporcie natomiast utrzymywała się przewaga państw Afryki (ponad 83% importu), wzrósł jednak udział krajów Azji (z 0,4 do 11%), a zmniejszył się odsetek małych wyspiarskich krajów Oceanii (z 9,5 do 1,2%) (obliczenia własne na podstawie FAO, 2016b).

W całym badanym okresie obroty charakteryzował wysoki stopień koncentracji. Na trzech największych eksporterów przypadało corocznie ponad 56% wywozu, na dziesięciu – ponad 92% całkowitego eksportu LDC. Koncentracja w imporcie wykazywała natomiast tendencję malejącą – udział trzech czołowych importerów zmniejszył się z 61% w 1976 roku do 52% w 2013 roku (tab. 10).

Tabela 10. Najwięksi eksporterzy i importerzy artykułów rybnych w grupie LDC w 2013 roku (udział w obrotach, %)

Najwięksi eksporterzy		Najwięksi importerzy	
1. Myanmar	23,5	1. Angola	28,5
2. Bangladesz	20,6	2. Kongo, Dem. Rep.	14,2
3. Mauretania	12,7	3. Mozambik	9,3
4. Senegal	10,4	4. Zambia	5,4
5. Jemen	7,6	5. Haiti	4,2
6. Madagaskar	4,7	6. Madagaskar	4,1
7. Uganda	4,5	7. Benin	3,9
8. Tanzania	3,0	8. Togo	3,2
9. Kiribati	2,6	9. Jemen	3,1
10. Vanuatu	2,4	10. Gwinea Rów.	2,9
11. Kambodża	2,2	11. Bangladesz	2,8
12. Mozambik	1,6	12. Myanmar	2,2
13. Wyspy Salomona	1,3	13. Senegal	1,9
14. Tuvalu	0,7	14. Mali	1,3
15. Angola	0,6	15. Somalia	1,1
Razem 1–15	98,4	Razem 1–15	88,1
Pozostałe	1,6	Pozostałe	11,9
LDC ogółem	100,0	LDC ogółem	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2016b).

Do największych eksporterów netto produktów rybnych należały w latach 1976–2013 Myanmar, Bangladesz, Mauretania, Senegal, Jemen, Wyspy Salomona i Madagaskar. Czołowymi importerami netto pozostawały natomiast Demokratyczna Republika Kongo, Togo, Zambia, Benin, Haiti, Burkina Faso, Rwanda i Sudan. Diametralna zmiana salda obrotów dotyczyła natomiast Vanuatu, Tanzanii i Kiribati, które z największych importerów netto przekształciły się w eksporterów netto artykułów rybnych. Odwrotna tendencja wystąpiła natomiast w handlu Mozambiku, Mali i Somalii (obliczenia własne na podstawie FAO, 2016b).

Zmiany w kierunkach sprzedaży i zakupów artykułów rybnych LDC polegały na wzroście udziału pozostałych krajów rozwijających się kosztem krajów rozwiniętych gospodarczo. Rola wymiany pomiędzy krajami LDC wyraźnie wzrosła po stronie ich eksportu, natomiast spadła w imporcie (tab. 11).

Tabela 11. Kierunki eksportu i importu artykułów rybnych* LDC według grup krajów w latach 1995–2015 (%)

Kierunki eksportu/importu	Eksport		Import	
	1995	2015	1995	2015
LDC – LDC	1,8	4,3	19,2	7,8
LDC – pozostałe rozwijające się	19,5	42,8	47,2	68,6
LDC – rozwinięte	77,8	51,5	31,8	23,4
LDC – transformacji	0,5	1,4	0,0	1,

* Artykuły rybne z działu 03 klasyfikacji HS, stanowiące średnio około 90% eksportu i około 80% importu LDC.

Źródło: opracowanie własne na podstawie UNCTAD (2017b).

Tabela 12. Wskaźnik RCA_i * w artykułach rybnych LDC i wybranych grup krajów w latach 1976–2013 (%)

Lata	LDC	Pozostałe kraje rozwijające się	Kraje rozwinięte
1976	202,6	141,7	90,0
1980	232,6	130,9	91,3
1990	410,7	171,1	79,3
2000	425,0	154,3	74,9
2010	199,6	119,1	90,9
2013	177,2	120,0	89,7

* RCA_i = udział sektora rybnego w całkowitym eksporcie danej grupy krajów odniesiony do udziału globalnego sektora rybnego w globalnym eksporcie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO (2016b); UNCTAD (2017b).

Dla określenia międzynarodowej konkurencyjności sektora rybnego LDC obliczono wskaźniki ujawnionej przewagi komparatywnej. Z kształtowania się wartości RCA_i wynika, że LDC wykazywały w całym analizowanym okresie przewagę komparatywną w produktach rybnych, znacznie silniejszą niż przewaga wykazywana przez grupę pozostałych krajów rozwijających się (tab. 12).

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że tendencje rozwoju gospodarki rybnej grupy krajów najslabiej rozwiniętych kształtowały się korzystnie, o czym świadczą:

- wysoka dynamika produkcji, konsumpcji i obrotów produktami rybnymi,
- korzystne relacje cen w handlu artykułami rybnymi i rosnące dodatnie saldo obrotów,
- międzynarodowa przewaga konkurencyjna sektora rybnego,
- wzrost udziału w globalnej produkcji, konsumpcji i eksporcie artykułów rybnych.

Główne kierunki zmian w sektorze rybnym LDC były zgodne z tendencjami występującymi w globalnej gospodarce rybnej i polegały na: wzroście udziału akwakultury i zmniejszeniu się udziału produkcji morskiej, zwiększeniu się roli krajów Azji w produkcji i eksporcie artykułów rybnych LDC oraz wzroście spożycia *per capita* przy rosnącym poziomie jego zróżnicowania między poszczególnymi krajami.

Pomimo wyraźnej tendencji wzrostowej, notowanej w ostatnich dwóch dekadach badanego okresu, rola LDC w światowej gospodarce rybnej była relatywnie mała. Do przeszkód w rozwoju sektorów rybnych w wielu z nich należały: niekorzystne warunki naturalne (brak dostępu do morza i/lub zbiorników wodnych na lądzie), niski poziom rozwoju gospodarczego oraz niedostatek zasobów pracy i kapitału.

Literatura

- FAO (2016a). *Food Balance 1961–2013 (FishstatJ)*. Pobrano z: www.fao.org/fishery/statistics/software/fishstatj/en.
- FAO (2016b). *Global Fisheries Commodities Production and Trade 1976–2013 (FishstatJ)*. Pobrano z: www.fao.org/fishery/statistics/software/fishstatj/en.
- FAO (2016c). *The State of World Fisheries and Aquaculture 2016. Contributing to Food Security and Nutrition for All*. Rome: FAO.
- FAO (2017a). *FAO Fishery and Aquaculture Country Profiles*. Pobrano z: <http://www.fao.org/fishery/country/profiles/search/en>.
- FAO (2017b). *Global Production by Production Source 1950–2015 (FishstatJ)*. Pobrano z: www.fao.org/fishery/statistics/software/fishstatj/en.
- Golub, S., Varma, A. (2015). *Fishing Exports and Economic Development of Least Developed Countries: Bangladesh, Cambodia, Comoros, Sierra Leone and Uganda*. Swarthmore: Swarthmore College.
- IMF (2015). *Kiribati*. IMF Country Report No. 15/207.

- Knap, R. (2012). Role of the Fisheries Sector in Social and Economic Development of Developing Countries. *Actual Problems of Economics*, 10 (2), 100–110.
- MFED (2015). *Fishing License Revenues in Kiribati*. Bairiki: MFED.
- OECD/FAO (2015). *Fishing for Development*. Rome: FAO.
- Sumaila, U.R. (2017). Trade and Sustainable Fisheries. *ADB Working Paper*, 676.
- Thorpe, A. (2005). Mainstreaming Fisheries into National Development and Poverty Reduction Strategies: Current Situation and Opportunities. *FAO Fisheries Circular*, 997.
- UNCTAD (2017a). *UN Recognition of the Least Developed Countries*. Pobrano z: <http://unctad.org/en/Pages/ALDC/Least%20Developed%20Countries/UN-recognition-of-LDCs.aspx>
- UNCTAD (2017b). UNCTADstat Data Center. Pobrano z: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/table>.

THE LEAST DEVELOPED COUNTRIES IN WORLD FISHERIES

Abstract

The aim of this paper is to define the trends of the development of the fisheries sector in the least developed countries (LDC) and their role in the world fisheries in the years 1970–2015. The research shows that the development trend of the LDC fishery sector has been favorable, as evidenced by the high dynamics of fish production, consumption and trade, the growing positive trade balance in fish products, and the international competitive advantage of the fishery sector. Despite the increase in global fisheries, the role of the LDC in this area of the world economy was relatively small. The main obstacles to the development of the fisheries sector in many LDCs were: unfavorable natural conditions, low levels of economic development and scarcity of labor and capital.

Keywords: least developed countries, development of fish sector, global fishing industry

JEL codes: O13, O57, Q22

